

Hoca Abdülkadir'e Atfedilen Terkipler

Erol BAŞARA*

Özet

Bu çalışmada, Türk Müziğinin elyazması kaynaklarından, müstensihisi ve yazarı belli olmayan, Yapı-Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesindeki 1040 numaralı eserin başlangıcından bir bölüm ve Terkibat kısmı günümüz harflerine aktarılmış ve araştırmaya esas teşkil eden eser, müzik dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır. Araştırma, müziğimizin zirve isimlerinden Hoca Abdülkadir'e (Abdülkadir Meragi) atfedilmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hoca Abdülkadir, elyazması, terkibat.

Abstract

The purpose of this study is to make known one of the handwritings about Turkish Music and presenting the chapter "Terkibat" to the world of music. Study is laid to one of our great composers "Hoca Abdülkadir" (Abdulkadir Meragi) and taken from the Research Library of Yapı Kredi – Sermet Çifter, which is indexed as the handwriting 1040. Some part of the introduction and the Terkibat chapter of the book is translated to the modern Turkish.

Key Words: Hoca Abdülkadir, handwriting, composition.

Giriş

Yapı Kredi-Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'ndeki 1040 numaralı eser, Yazmalar Kataloğunda "İlm-i Edvar-ı Musiki" adıyla yer almaktadır Ancak kitabın kapağında ve giriş metninde görüleceği üzere kitabın adı "Edvar"dır. Eser 41 varak olup 37 varakta yazı vardır. Nesih yazıyla 18. yüzyılda istinsah edildiği belirtilen eserin müstensihisi belli değildir. Edvarın istishâb kaydında, Es-

* Yrd. Doç., Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi (ebasara@cumhuriyet.edu.tr).

Seyyid İbrahim Efendi'nin oğlu müderris Es-Seyyid Mehmed Zühdi yazılıdır. Katalogda eserin Türkçe olduğu bildirilmektedir. Söz başları kırmızı yazılmış olan eserde makamlar, avazeler, terkipler, darblar ve aralıklar gibi bölümler yer almaktadır. Edvarda nazım olarak makam, terkipler, şübe, avaze ve aralıkların tanıtıldığı ve kime ait olduğu bildirilmeyen bir bölüm de mevcuttur. Eserin Arapça yazılmış çok kısa bir bölümünde şu ifade dikkat çekmektedir: "Denizlerin ve karaların sultanı, Mısır'ın fatihi, Hameyn'in hizmetkârı, yani sultanoğlu sultan, sultan Selim Han için makamlar, avazeler, şübeler ve terkiplerin derlendiği El- Külliyyat'ı¹ yazmak istedim ve başladım. Benden kıyamet gününe kadar bir eser olması için tamamlamaya yöneldim".

Yukarıdan itibaren tanıtmaya çalıştığımız bu yazma eseri, kitap halinde baskıya hazırlama çalışmamız devam etmekte olup, bu araştırmamızda özetle bahsedilen kısımların çeviriyazımı ile yetinilmiştir.

Bu tasnif Hoca Abdülkadir'indir

İlm-i makamatı bildirir. Evvel üstadlar kim bu ilmi bünyad etmişler, ilm-i hey'et ve ilm-i hikmet ve ilm-i tıp ve ilm-i nücumdan istihraç kılmışlar, on iki burca, yedi yıldıza çehar unsura gecenin ve gündüzün yirmi dört saatine terkip etmişler. Nitekim Adem'in aslı dört nesnedir. Bu makamın dahi aslı dörttür. Ve hem bu kitabın ismi "Edvar"dır. Her kimse kim okumayı ve eyitmeği bildi, lakin bu ilm-i makamın aslın bilmedi. Bu kitap bu ilmin aslın ve fer'in bildirir ismiyle.

Terkibat²

Bestanigar oldur kim, Çargah göstere Segah yüzünden Nerm Rast karar ede.

Tebrizi oldur kim, Tebrizi Hüseyini yüzünden Hicaz ağaz ede, ine nerm karar ede.

Pençgâh oldur kim, Isfahan ağaz ede, Hüseyini yüzünden Nerm Rast karar ede.

Isfahanek oldur kim, Isfahan ağaz Çargâh evinde karar ede.

Zilkeşhaveran oldur kim, Muhayyer ağaz ede Hicaz karar ede.

¹ Metinde kitap adı olarak "Külliyatın Küllîsi" anlamına gelen "Küllî el- Külliyyat" terkipleri kullanılmaktadır.

² Terkipler, edvarlarımızda mürekkep makam yerine kullanılır. Eserin Arapça bölümünde "Bu terkiplerden her biri ya iki makamdır, ya iki avazeden ya da bir makam ve bir avazeden mürekkebirdir" ifadesi yer almaktadır.

Segâh yüzünde Zirkeşide oldur kim, Segâh ağaze ede Nevruz'dan döne Dügâh karar ede.

Aşiran oldur kim, Hüseyini ağaz ede, andan Nerm Rast karar ede.

Gerdaniye oldur kim, Gerdaniye ağaz ede, Hüseyini yüzünde Dügâh karar ede.

Buselik oldur kim, Gerdaniye ağaz ede, Dügâh'dan Maye karar ede.

Muhayyer oldur kim, Tebrizi Dügâh ağaz ede, Hüseyini yüzünden ine Dügâh karar ede.

Nigarnik oldur kim, Gerdaniye ağaz ede, Segâh karar ede.

Vech-i Hüseyini oldur kim, Ferciğaz ³ göstere, tamam döne karar ede.

Kendüze Ferciğaz oldur kim, Çargâh göstere döne Uşşak karar ede.

Ruy-i Irak oldur kim, Irak ağaz ede, Segâh karar ede.

Müstear oldur kim, Segâh ağaz ede, Irak karar ede.

Nühüft oldur kim, Muhayyer ağaz ede, ine Hicaz karar ede.

Sipihr oldur kim, Muhayyer ağaz ede, ine Büzrük evinde karar ede.

Hüseyini Acem oldur kim, Hüseyini evinde Muhayyer ağaz ede, Dügâh ya Segâh karar ede.

Uzzal oldur kim, Hüseyini ağaz ede, Segâh'tan Maye karar ede.

Nihavend oldur kim, Hicaz göstere Rehavi evinde karar ede.

Bahr-ı Nazik oldur kim, Hicaz ağaz ede, Segâh'tan ine Dügâh karar ede.

Hisar oldur kim, Hüseyini ede, Uzzal ya Segâh karar ede.

Hisarek oldur kim, Hüseyini ağaz ede, Rekb karar ede.

Türkî Hicaz oldur kim, Rast ağaz ede, Zengule göstere, döne karar ede.

Hicaz Büzrük oldur kim, Hicaz ağaz ede, göstere Uşşak, karar ede.

Muhalifek oldur kim, Tebrizi Segâh ağaz ede, ine nerm Segâh karar ede.

³ Karciğar olması muhtemeldir.

Nişavurek oldur kim, Segâh ağaz ede Uşşak'tan Maye karar ede.

Hicaz Muhalif oldur kim, Hicaz ağaz ede, ine Karcığar tamam karar ede.

Rahat ül Ervah oldur kim, Hicaz ağaz ede, döne Zavili karar ede.

Neva Aşiran oldur kim, Neva ağaz ede, Rehavi karar ede.

Irak Maye oldur kim, Irak ağaz ede, döne Maye'ye ine karar ede.

Burka' oldur kim, Çargâh ağaz ede, Rehavi karar ede.

Demdem oldur kim, Nevruz ağaz ede, Segâh karar ede.

Nevruz-u Ruy oldur kim, Pençgâh ağaz ede, karar ettiği Uşşak ola.

Rekb oldur kim, Kuçek ağaz ede, Zengule karar ede.

Rekb Nevruz oldur kim, Kuçek yüzünden Çargâh ağaz ede, Irak karar ede.

Zirefkend oldur kim, Büzrük ya segâh ağaz ede, Çargâh karar ede.

Sazkâr oldur kim, Segâh ağaz ede, Maye göstere, çıka rast karar ede.

Nihavend Rumi oldur kim, Gönül ağaz ede, döne Dügâh karar ede.

Hisar Evc oldur kim, Hisar ağaz ede, ine Sıbahan (İsfahan E.B) karar ede.

Mahur oldur kim, Maye ağaz, Hüseyini sırf karar ede.

Rağek oldur kim Araban ağaz ede, ine Zengule'den Maye karar ede.

Araban oldur kim Mahur ağaz ede, Acem'den bir perde aşağı karar ede.

Rıdvan oldur kim Acem ağaz ede, Dügâh ine Acem'den bir perde aşağı karar ede,

Sebzendersebz oldur kim, Mahur, Uzzal, Rehavi, Hicaz, Maye Pençgâh, cem ola.

Acem oldur kim Dügâh ağaz ede, Rast karar ede.

Nevruz Acem oldur kim Nevruz ağaz ede, Acem karar ede.

Çargâh Acem oldur kim, Çargâh ağaz ede, Acem karar ede.

Segâh Acem oldur kim, Segâh ağaz ede ine Acem evinde karar ede.

Dügâh Acem oldur kim, Rast ağaz ede ine Acem evinde karar ede.

Rast Acem oldur kim, Rast ağaz ede, ine Acem evinde karar ede.

Acem Rast oldur kim, Acem ağaz ede, ine karar ede.

Hicaz Acem oldur kim, Hicaz ağaz ede, ine Acem evinde karar ede.

Irak Acem oldur kim, Irak ağaz ede ine Acem evinde karar ede.

Uzzal Acem oldur kim, Uzzal ağaz ede, ine Acem evinde karar ede.

Segâh Maye oldur kim, Segâh ağaz ede, ine Maye evinde karar ede.

Uşşak Maye oldur kim, Uşşak ağaz ede, ine Maye karar ede.

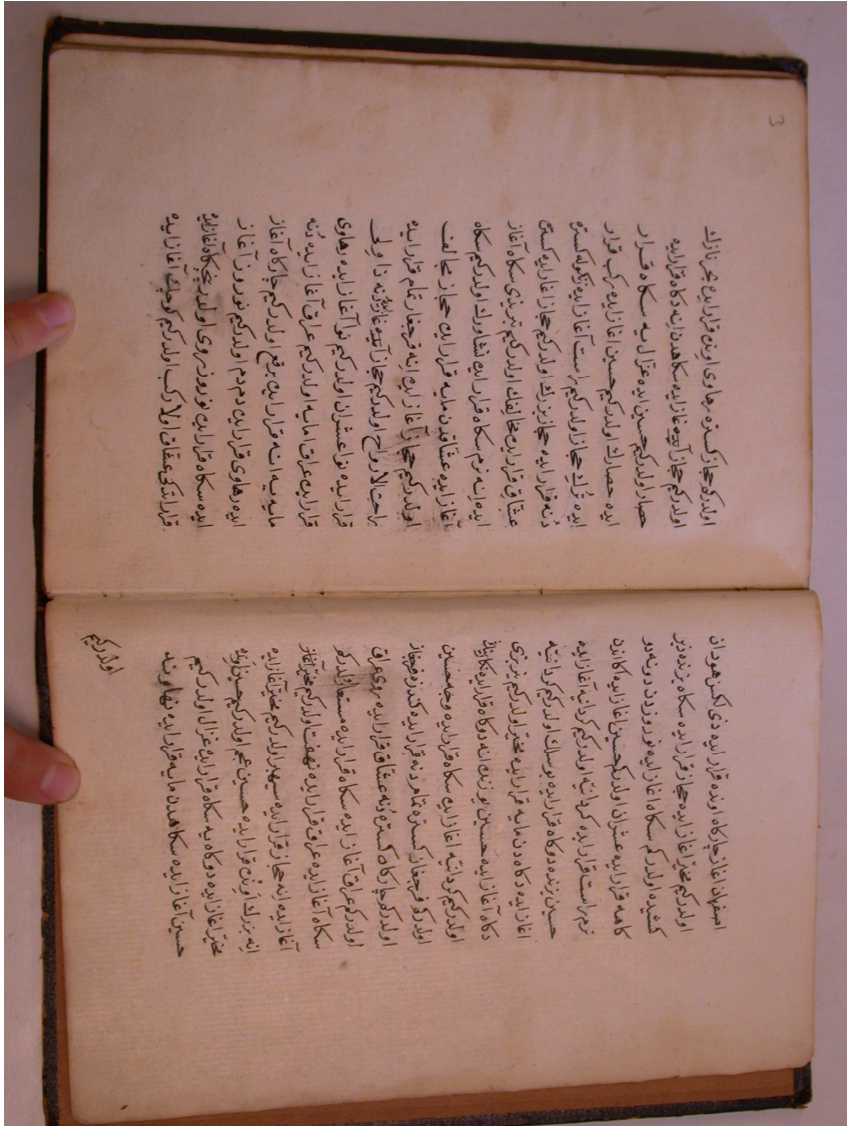
Mahur (İkinci kez yazılmış).

Sebzendersebz oldur kim, Mahur, Uzzal, Rehavi, Hicaz, Maye, Pençgâh cem ola. Verd-i Muhammed Lale bunları cem etti. Andan Sebzendersebz dedi. İmdi sen dahi dilerse bu ilimden haberdar olasın. Evvel bir üstada hizmet ile tâ sende faide tatsın. Her ne gerekse bilesin, her kande olursa beğeneler.

[illegible]

توضیح: حروفه عبد القادر کبریا

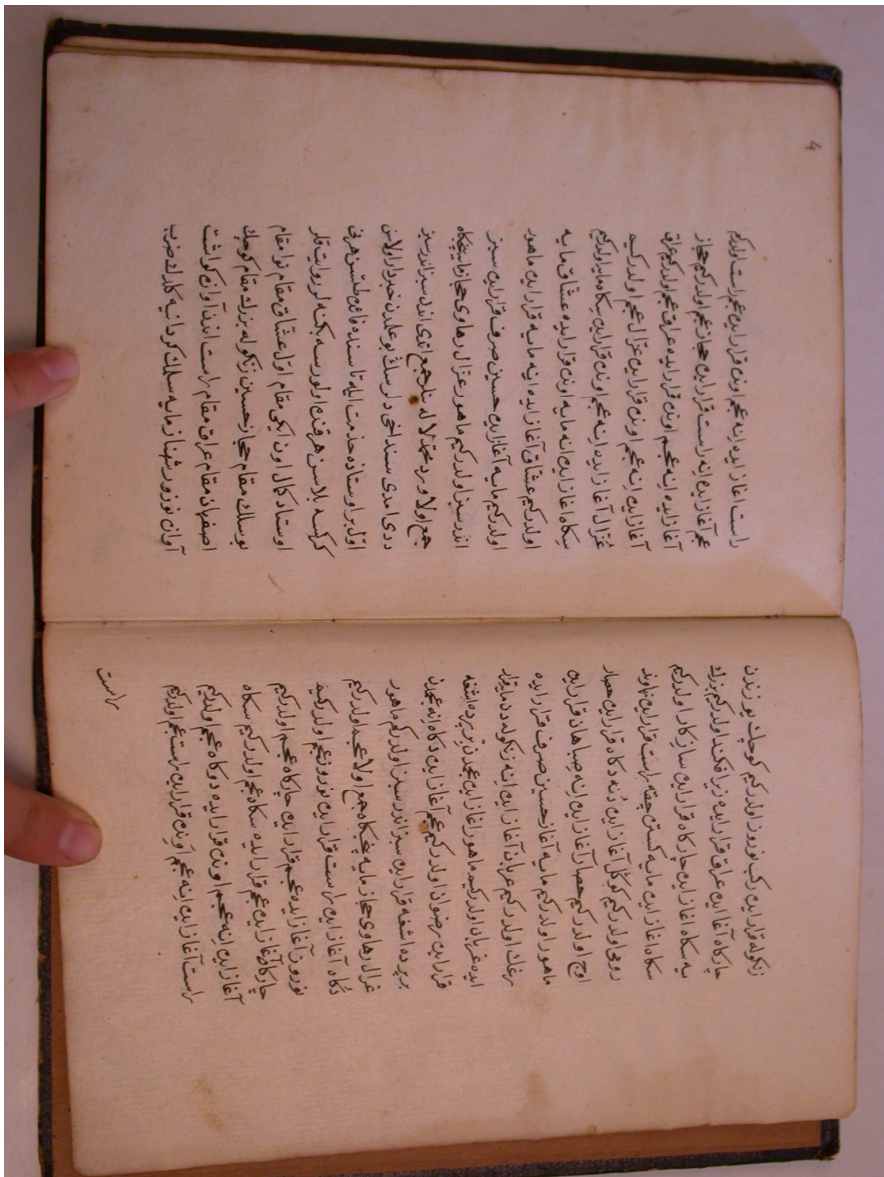
علوم خاصه را می‌بلد برادر اوست استادان کیم در علوم خاصه و
از تشریح علم هاشم و علم حکمت و علم طب و علم ریاض
استخراج فایده کردند و این برهه بدی بلدی نامیده و
بجایگاه و کندی که در مدت ساعده و در یکساعت مشتمل
ستیم و او را اصلی درونت بنسبت و در بعضا نامانده
اصول و در نزد کیم هم که از اسم او در هر کس کیم
روشنی و شکی بدی لیکن او علم خاصه را نامانده اصولی
پیدا کرد و عاقلان اصول و فروعین بلدی در این سیه هم
علوم خاصه را می‌بلد کرد و او را در بعضا بهی‌الایمان
حرفه نصیر الیزید که در بعضا بهی‌الایمان از استادان کیم
از او این فایده بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان
نامانده فایده بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان
این فایده بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان
به برادر او بهی‌الایمان بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان
ترکیب از علوم کیم در بعضا بهی‌الایمان بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان
آنها در بعضا بهی‌الایمان بدی را از او در در بعضا بهی‌الایمان

اولدوكم حيا كسره چاوي اوين قزلارين چارنازك
اولدوكم حيا آتتتت غارايه سكه ندانه دكا قزلارايه
حصار اولدوكم حسين ايده قزل بيه سكه قزار
ايده حصارك اولدوكم حسين اغازايه كرس قزار
ايده نزل حيا اولدوكم است آتتت غارايه كوكلكسرت
ننه قزلارايه حيا بيزيك اولدوكم بيزيك غارايه كسرت
عيقاق قزلارايه حيا ايتك اولدوكم بيزيك سكه آتتت
ايده ننه سكه قزارايه حيا بيزيك اولدوكم سكه
آتتت غارايه عشا قون مانيه قزارايه حيا نجلت
اولدوكم حيا آتتت غارايه ننه قزينا قلم قزارايه
براحت الارواح اولدوكم حيا آتتت غارايه ناولي
قزارايه نواعشون اولدوكم ناولي اغازايه چاوي
قزارايه عراق مانيه اولدوكم عراق اغازايه ننه
مانيه بيه سكه قزارايه قمع اولدوكم چاوكه آتتت
ايده چاوي قزارايه دم اولدوكم قورور اغاز
ايده سكه قزارايه قورور بوي اولدوكم چاوكه آتتت
قزارايه عفاق اولدوكم اولدوكم كوكك اغازايه

اسم اولان اغاز چاوكه ايده قزل ايده كسرت
اولدوكم حيا اغاز ايده حيا قزارايه سكه بيزيك
كسرت اولدوكم سكه اغازايه قورور ننه سكه
كامه قزارايه عشان اولدوكم حيا اغازايه كامه
نهر است قزارايه كوكك اولدوكم كوكك اغازايه
حسين بيزيك ده قزارايه بوسلك اولدوكم كوكك
اغازايه دكا مانيه قزارايه حيا بيزيك بيزيك
دكا اغازايه حسين بوزنك سكه قزارايه كوكك
اولدوكم كوكك اغازايه سكه قزارايه حيا حسين
اولدوكم قزينا كسرت ننه قزارايه كوكك بيزيك
اولدوكم چاوكه كسرت بيه عفاق قزارايه بيزيك
اولدوكم عراق اغازايه سكه قزارايه سكه آتتت
سكه اغازايه عراق قزارايه عفاق اولدوكم حيا آتتت
اغازايه ننه حيا قزارايه سكه بيزيك اغازايه
ننه بيزيك بوزنك قزارايه حيا حسين حيا بيزيك
حيا اغازايه دكا بيه سكه قزارايه ناول اولدوكم
حسين اغازايه سكه ندانه مانيه قزارايه قلم شد

الولاء

راست آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارینه نجم راست اولدیکیم
نجم آغا زایدیه ربه رست قرارینه نجم آغا زایدیه نجم اولدیکیم حجاز
آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارایدیه حرات نجم اولدیکیم حجاز
آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارینه نجم اولدیکیم
نجم آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارینه نجم اولدیکیم
سکاه آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارایدیه عشاق مایه
اولدیکیم عشاق آغا زایدیه مایه قرارینه ماهر
اولدیکیم مایه آغا زایدیه حسین صرف قرارینه سبز
اندر سبز اولدیکیم ماهر عزالرها وی حجاز بیچاره
نجم اولدیکیم ربه نجم اولدیکیم حجاز بیچاره سبز
دردی مدی سندی و رساق بوعلین خرد اولدیکیم
اؤنر راست و خدمت ایله تاسنده و فقه طبعی هرق
کریمه بلاسن هرقت اولور سه بک لر و ریت نکر
اوستا د کال اون ایکی مقام اولدیکیم مقام فرامقام
بوسلک مقام حجاز حسیب زکوله برید مقام کومک
اضفان مقام حجاز مقام راست اناندا و نکر داشت
آلمان نوز و شینا ز مایه سلک کورایه کلرک ضربت

نکرک اولدیکیم ربه نجم نوز و اولدیکیم کوجلک یوزنیدن
چارگاه آغا زایدیه حرات قرارایدیه نریا ککند اولدیکیم بزرگ
به سکاه آغا زایدیه چارگاه قرارینه سارکار اولدیکیم
سکاه آغا زایدیه مایه کست چته رست قرارینه مایه
رووی اولدیکیم کولک آغا زایدیه دمه و کاه قرارینه حصار
ایح اولدیکیم حصار آغا زایدیه حسابان قرارینه
ماهور اولدیکیم مایه آغا زایدیه حسین صرف قرارایدیه
برنگ اولدیکیم برنگ آغا زایدیه نکرک و دمه یوزلر
ایده فریاد اولدیکیم ماهر زانایا زایدیه نکرک و دمه یوزلر
قرارینه رخصت اولدیکیم حجاز بیچاره و کاه زایدیه
بریده اشعه قرارینه سبز نوز سبز اولدیکیم ماهر
فریاد و وی حجاز مایه بیچاره حجاز اولدیکیم
دکاه آغا زایدیه رست قرارینه نوز و نجم اولدیکیم
نوز و آغا زایدیه حجاز بیچاره حجاز اولدیکیم
چارگاه آغا زایدیه حجاز بیچاره حجاز اولدیکیم
آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارایدیه و کاه نجم اولدیکیم
راست آغا زایدیه ربه نجم اونین قرارینه رست نجم اولدیکیم